

Излази сваке недеље
на читавом табаку.

Дописи пишу се уред-
ништву, а претплата и
огласи А. Пајевићу у Н. Сад.

ГЛАС НАРОДА.

Цена је листу:
на годину 3 фор.
на осам месеци . . . 2 „
на четир месеца . . . 1 „
за Србију годишње 4 „

ЛИСТ ЗА НАРОДНЕ СТВАРИ, ПРИВРЕДУ, ПОУКУ И ЗАБАВУ.

ЗА ОГЛАСЕ ПЛАЋА СЕ 5 НОВЧ. ОД СВАКЕ ВРСТЕ И 30 НОВЧ. ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ. ЦЕНЕ СУ ЗНАТНО НИЖЕ ЗА ОНЕ
ОГЛАСЕ, КОЈИ ШТО ЧЕШЋЕ ИЛИ У ШТО ВЕЋЕМ ОБИМУ ИЗЛАЗЕ У ОВОМ ЛИСТУ.

САМРТНИК И МРТВАЦ.

III.

Још је један случај око самртника, где се може ужасно погрешити. То је истина и у других народа, али није као код нас. Ја држим, да се код нас куд камо више сахрани живих људи, а све стога, што народ или не зна или не ће да верује, да се може за дуго само обамрети. С тога хоћу и отоме нешто да речем.

Ви сте јамачно слушали где се приповеда, да се који мртавац после некога времена пробудио и устао. Има их који су тако што и доживели. Али ми то не верујемо онако као што ваља веровати; ми одмах ударимо у празноверу. Је ли се чула лупа по гробници, јечање и стењање по гробљу, одмах наш народ вели, е се когод повампирео. Најсрчанији људи у селу воде ждрепца на гробље, па ако ждребац не ће преко гроба, онда је за цело вампир у гробу. Гроб се истина раскопава, али не, да се јадник избави, него да га прободу и претучу глоговим кољем и да га баце на ватру. Од туда је и она реч што се говори, кад се спомене вампир или вукодлак: „на путу му броћ и глогово трње!“ Сам сам слушао таку једну причу. У неком селу разболи се млада и напрасно умре. Укућани навале, те је одмах сахране. Сутра дан причаху чобани, што су пасли овце око гробља, да су чули из новог гроба луну и јаук. Што беше срчаније потегне на гробље па раскопавај гробницу. Тек беху близу сандука, а заклопац се поче дизати. Устрављени „јунаци“ полете куд који, причајући по селу да се млада повампирила и да је умрела. Јадна млада не могла одмах кући, које са слабости, а које од стида, што је у сандуку од муке све хаљине поцепала те пола гола била. Кад се смрело врати се кући и погуча на прозор да би јој отворили. Из нутра питаху, ко је, а она се каже. За час опали пушка, а јадница млада паде мртва. Убио је муж мислећи да се повампирила. Таких је прича у нас доста, а из свију се види, да наш народ или не верује да се може мртавац пробудити, или тумачи то празновером па

место да се разбере, те да гледи што му ваља чинити, а он у беснилу и страху учини зло.

Да видимо како је доиста и може ли се мртавац опет пробудити.

Да се човек који је доиста умр'о не може више пробудити, то је утврђена истина. Али је у томе разлика, је ли сваки самртник доиста и мртавац. Ми то лако узимамо и мислимо да је најлакше распознати мртваца од жива човека. Према томе никада нам и не пада на памет, да ћемо каткад жива човека закопати, већ сахрањујемо кад се коме хоће. Али то није тако, и тек кад ово прочитате видећете, шта ми често пута у нашем незнању и нашој заблуди чинимо.

Од вајкада се зна, да се може десити, да болесник премре, те га жива сахране. Да то не буде, удесили су образовани народи законе, да се самртник не сме сахранити пре 48 часова, и прено што га лекар не види. Ко за то време не устане, тај је свакако мртавац и не ће више оживети. А где лекар каже да је смрт доиста ту, онде можемо и веровати, и мирно мртваца сахранити. Дакако да ће лекар добро мотрити, а особито ако се тиче напрасних болести и ако породица хоће, да се самртник одмах сахрани. И за сама лекара је испитивање самртника више пута несигурна ствар, јер често се деси да на самртнику подуже времена не излазе баш прави знаци смрти. А ако ћемо право рећи, ми у први мах (на баш и за први дан) и немамо правих знакова. Сви, што их до сада знамо, (н. пр. угочено тело, упале угашене очи, бледило, срце, дах, мртвачке леће, водена крв и т. д.) не вреде много, а и нема их увек. Бар наука не даје за њих много, и тело је по науци тек онда мртво, кад се стане растварати. Растварање наступи неједнако, кад пре кад после, а показује се смрадом, отицањем, лећама и т. д. Има случајева, (н. пр. у дугим сухим болестима, где је опет лакше познати смрт) где прође и 48 сахата а тело се још не раствори — не трули. И сами знате да зими

исушен самртник (а каткад и једар) дуго не заудара. У таким случајима ни лекар не може зајамачно рећи да је самртник доиста мртав (особито ако нема ниједнога од горе споменутих знакова), увек ће морати ишчекивати да прође 48 часова. Друго је ако је зараза, те ваља самртника одмах из куће испратити.

С тога се по боље уређеним државама и у напреднијим народима разгледа самртник исто као и болесник, и нико се не сахрани а да га лекар добро не прогледа и да не дочекају 48 часова. Па и опет се чисто човек мора ужаснути, кад чује, да се у Немачкој, где је толико лекара и где се строго држи закон, од хиљаду самртника закопају 16 живих. А како је онде, где нема толико лекара и где се после 20 па и после 15 часова одмах сахрањује? Како мора бити у нас, где лекари од куће пишу „самртни лист“ или где их никако и нема а народ сахрањује кад му је воља, или кад се попу прохте? Закон о самртницима и у нас постоји; и по нашим крајевима разгледају мртваце, ал' како? Биће вам доста ако вам наведем један пример. Овако се у нас пишу самртни листови, па из тога судите, колико може вредити тај назор:

Смртни лист

знакови дан и сат умршег	}	име: „1873. лета 19. августа“
		сталиш: „у 9 Сати у вече умерло“
		доба: „дете Стеван Петра“
		родно место: „Павковића“
		пребивалиште „у Мерлоу одъ Лаксира“
		смрти: „Боловалоу 6 Неделћа“
		мртвачког разгледа: „и Може Се саранити“
		укопа: „20. Августа у 4. сата“
		смрти: у вече Е самъ Н. 20. Авхуста 1873
		Насилне или изванредне смрти: „М. М. Визитатор“
Врет болести: „Лаксира“		
Опаске: „Мертвозорац М. М.“		

Видите каки је несмисао у томе писмену и колико је незнање. Па од такога суда зависи, хоћемо ли држати самртника за мртва и када ћемо га сахрањивати! Ти „мертвозорци“ су обично сеоски бербери, сиромаси људи, па хоће каткад за полић ракије, за плећку, за чанак пасуља да изда таки „смртован лист“ пре времена, пре 48 часова. Попа је од власти упућен, да мора одмах сахранити чим то каже „смртован лист“. Упоредите све то сада са мртвачким надзором у Немачкој и са бројем, колико их се поред свега тога живих сахрани, па ћете и сами увидети, да је куд камо више у нас оних, који су тек у гробу умрли. С тога се јамачно и прича у нас толико, да самртници устају из гроба, да се „преврну у гробу“ да има вампира, вукодлака, ведогоња и т. д. Све те приче породиле су се свакако од туда, што су мртваци

доиста устајали, по гробу лунали и викали, па по ново умрли. А помислите како је човеку, који се у гробу пробуди да опет умре!

По овоме је најсаветније да уведемо у обичај сахрањивати своје мртваце тек после 48 часова, и да их најпре лекар прегледа. Наравно да се од тога сме, а и треба одступити, кад је кака зараза, кад мртвац почне јако ударати и кад лекар каже, да то сме бити. Где не ће народ да прими тај обичај онде ваља да свештенство и власт људе упути. Самртнички назор нека се да у поуздане руке, а где то није могуће, нека се не одступа од закона за самртнике. Свештеник се томе и сме и може противити.

Погреб је у нас мала жалост, ал' велики трошак. Ту је скуп сандук, ту велика звона, ту јеванђеља, ту спровод по селу, ту свеће, ту рипиде и ђаци, ту силни попови и светиња, што се по даћама гоји и онија. Све је то особито у таквом облику, као што је у нас неупутно и недостојно праве жалости. Права туга је тиха и мирна; не тражи сјаја и церемоније, а за самртника је са свим све једно, ал' га огласили малим или великим звоном, ал' га опојао један или десет попова. Па ипак ја нисам томе баш са свим противан, јер је то некако знак љубави према покојнику; али само кад није на уштрб живима. Је ли намећно испрећи вола из плуга па дати за скуп сандук, за даћу и т. д. „Подушнице“ су истина леп обичај ал' се и то кад нас претерује. Ми се можемо а и треба да се сетимо својих мртвих, и да се за њих молимо. То можемо сваки дан, а та молитва и то сећање јамачно је искреније него подушнице по гробљу и скупи парастоси и даћа. Четрдесетница, полугодишњица и годишњица кошта газде силна новца и времена, а иза њих није мртвима спокоја душе, већ живим беспосличарима и чанколизима пуна глава и трбуси. — Празновера при сахрањивању има доста. Ако се попа окрене, умреће још ко из породице, ако се са погреба свратиш у туђу кућу, умреће у њој когод и т. д. Све је то без основа и вреди колико и друге празновере.

И дуго јадање и често полагање гроба није саветно. Човек се растужи, душа му болује, а душевна боља исто тако штети тело као и телесна. Па онда не може ништа да почне. Је ли газдарица или газда, пође одмах кућа на опачке. Са честа излажења на гроб губи се и време и здравље. Најмудрије је: утешити се оним лепим речима народне песме, што сам их на челу споменуо. А шта би нам и вајдило другчије чинити? Човек кад умре, он не утине; он се само препороди; његова је смрт васкрсе друга нова живота; — човек је вечит.

М. Ј. Батут.

ДЕЧИЈЕ БОЛЕСТИ.

12. Грч (Фраз).

Тако се називље она дечија болест, у којој се нехотице и јако грче удови дечијег тела и ти грчеви гдешто попусте, а гдешто трају непрекидно. Кад су грчеви слаби и местни дете је при себи, кад су јаки и општи то је дете ван себе.

Ова је дечија болест више злогласна, него што је опасна, јер већина деце преболи је срећно. Јемачно је зао глас њезин дошао отуда, што се лице дечије грчевима јако развуче, те страши онога, који га гледа.

Дечије тело, будући слабо и неразвијено, има наравно и живце слабе. Сваки повећи потрес, био он душеван, као ужас, јед, гнушање или телесан од разних болести, надражује слабе дечије живце, и изазивље грчеве у месу. Према томе има ова бољка сто узрока, те се за то и појављује тако често међу децом. Да богме да су нека деца више склоњена њојзи; нека мање. Особито су склоњена деца слабијег састава, она што имају бледу и нежну кожу, јако развијену главу, жив поглед и што су живахна и раздражљива. За овом долазе дебела, обла деца, која много једу а мало спавају; деца која се често буде иза сна и вриште од ружних снова. Овака деца пате на изменце од затвора и пролива. На послетку нису од грчева сачувана прездрава пунокрвна деца, и ако ређе пате од њих, али за то су у ове деце грчеви понајопаснији, јер могу за час да уморе. На деци се може и познати кад имају повећу склоност грчевима, јер тада је израз њихова лица поготову планљив, она дршћу без повода и мењају сваки час боју лица.

Понајчешће наилази ова болест зарад неударна хранења (дојења). Храна је (или млеко мајчино) превећ јака, те не може дете да је свари, него се устоји у желудцу и у цревима и дражи их својом киселином; или је храна (млеко) одвећ слаба, водена, те дете постепено слаби од ње док не малакшу живци; или је најпосле за дете неударна као кава, ракија и др. или нечиста, као што је млеко од јетких, болешљивих или пићу оданих дадиља. Повећа деца могу од страха и ужаса, од љутине и од пакости да добију грчеве. Томе може, да како, васпитање да доскочи, али на жалост ове су нарави где што наслеђене од родитеља, и у том случају не помаже ништа. Има родитеља који су сву своју децу посахрањивали зарад грчева, и таква деца не могоше се излечити никаквим средствима. Осим ових узрока, могу још проузроковати грчеве: зубња, о којој ћу касније говорити опширно, јака грозница, сиромаштво крви, нагло растење, малаксалост, назеб, дуготрајни пролив, јака трбо-

боља, затвор, ране, мраса, скрлетина и множина др. На малу одојчад не наваљују грчеви тако јако као на одраслу, нити бољка траје тако дуго; а што се пола тиче нема разлике: мушка и женска деца болују на једнако од ове болести.

Грчеви се могу појавити на деци, која су мало час још била здрава, или долазе у болестима или после њих. Здрава деца, која су склоњена грчевима, спавају обично с полузатвореним очима; зеница је окренута горе, тако да се од ока види само беона. У сну се по мало трзају мишићи на лицу, те изгледа као да се дете осмејкива. Дадиље веле, кад то примете: „Дете се игра с анђелима.“ Уз то је дах дечији неједнак, час убрзан, час дубок, као да дете уздише. И други делови тела, као руке и ноге трзају се у сну таквој деци. Оваква деца су обдан здрава, и кад пролију или се избљују, нестану ови знаци за неко време.

Ови местни грчеви обично почињу од очију. Око се укочи као мртво или се сроља тако јако у вис, да је све бело. У другим случајевима изврне се на једну или на другу страну, и свако узме други правац. Усне се саберу а углови од уста дигну се у вис, као кад се дете смени. Вилице се стисну и мичу се тамо овамо, те код старије деце, која имају већ зубе, чује се шкрипут. Језик се при том увукао у уста или га деца исплазе и млатају њиме на све стране.

Пређе ли грч на цело тело, онда се најпре уврну палчеви, а руке или ноге почну да се грче и увијају. Груд се грчевито уздиже и спушта, па како је тада грч и у пречази, то мора дете да рига или да бљује. Грч у гркљану натера дете, да мора сваки час да писне. Овакви општи грч може у један мах да навали на цело тело. Дете се све укочи, дисање престане или се само чује по гдекоји грчевити писак; дете помодри, и ако за неколико тренутака не попусти грч, долази смрт.

Грчеви, били они месни или општи, трају само неколико секунда, најдуже неколико минута, али за кратко време по што су попустили опет из нова навале на дете. Да ће да дођу, позна се по томе, што дете зарумени у образу. Све што грчеви дуже трају све је то живот дечији у већој опасности. Кад попусти грч, дете гледа око себе, и чини се као да не зна ништа о томе, шта се збило с њиме. Грч се не повраћа у једно исто време: нека деца могу само неколико сахати да одану, у неке се опет враћа за неколико дана.

Кад се дете излечи од грчева, то бар у већине не остану никакви трагови од бољке, и празнове-ра само мисли, да деца, кад се обале од грчева.

морају остати саката. Ова празновера чини, те многи родитељи занемаре болест, јер волију видети своје дете мртво, него сакато. Истина појачи грчеви оставе траг за собом, понајвише у очима или на лицу, а јаки могу и удове да осакате. али то се дешава веома ретко, и родитељи не треба да мисле одмах да ће та несрећа да снађе баш њихово дете, него ваља добру да се надају и да пружају помоћ, кад је имају на руци.

Како опазимо знаке од грчева на деци, ваља пре свега пажљиво да прегледимо цело тело дететово, јер најмањи иверак у нози или међу прстима, најситније зрнце у носу или увету, може да проузрокује грч. Кад се уверимо да нема ништа од отога, ваља да помислимо на друге скривене унутарње узроке, па како не могу ове узроке да нађу неуди, то ваља без одлагања слати по лекара. Међу тим треба детету протрти ноге сирћетом или обложити му листове тестом од слачице, а дати му да пије слаб теј од одољена (Valeriana). Ако је дете заптивено, треба му дати клистир од топле воде, с којом се смешта мало меда и кашика

соли. Ако се дете савија од бола у трбуху, ваља место топле воде узети за клистир теј од камилне или макових главица. Соба где лежи оболело дете, не треба да буде одвећ светла; боље је застрти прозоре. Ако је дете добило грчеве после оспе на кожи, то га ваља купати у млакој води у коју се успе мало брашна од слачице или пепела, да би оспа из нова изашла на кожи. Облој деци која имају много крви, могу се мегути неколико пијавица на врат испод потиљка или око чмара. Али ваља знати да се мала деца ужасавају од пијавица, што може бољу још погоршати, те стога не би требало до крајње нужде латити се тога средства. Кад се дете опрости од грчева, треба га кренити добрим крављим млеком, вином, пивом и бином.

Само ваља родитељи да имају на уму ово двоје: да се грчеви могу излечити као и друге дечије болести, и да не морају оставити за собом трагове, који би сакатили или ружили дете, — па ће се много дете сачувати од смрти на радост и задовољство својих родитеља а ваљда и на срећу народа свога.

Др. М. Ј.

ЧОВЕК МЕЊА И САВЛАЂУЈЕ ПРИРОДУ.

Шта је природа?

Природа је скуп свију створова божијих, који се налазе у свету. Човек је дакле део те природе; она влада њиме, он подлежи њеним законима.

Али човек стоји тако рећи и ван природе, и он са свим друкчије но остали створови може да утиче на њу, може да доникле њоме влада и да јој законе прописује. Човек је изобраењем и развитком ума свога мало по мало ослобађао се власти природине. Он је од слуге постао господар њезин.

Посмотримо дивљака на његовом најнижем ступњу. Стан му је оплетен од прућа. Храна су му шкољке морске и сирови плодови шуме и поља. Одело му је неучињена кожа животињска или нема скоро ни каквог одела. Овај дивљак не мења ни најмање природу, на против храна, одело, стан, цео опстанак му зависи од природе, која не зависи од његове воље.

Докле је човек ловац и рибар, докле се храни само ловом и рибама, зависан је од природе, слабо на њу утиче. Ако овде онде учини промене какве у природи, то бива случајно, на прилику кад ватром нехотице шуму запали или ти истребљењем неких животињских врста у неким пределима.

Номад (скиталица, који иде од места до места) више мења природу него ли ловац и рибар. Неке животиње он припитоми и оне се јако умноже; из-

глед и начин живота ових животиња промени се; противу дивљих животиња отвара се борба; паше се на једном месту, у једном пределу истроше и онда се траже друге, овде онде се пустара и шума ватром опустоши, да би из пепела бујнија трава поникнула.

Но човек тек као земљеделац утиче јако на природу. мења је. Утицање ово је поступно. Он мало по мало мења природу. Мењање ово није тако насилно као у почетку, када се шума без сваке штедње крчила, да би се само добило земље за орање.

Сада ћемо да видимо какве је човек, развијајући се и изображавајући се, промене у природи учинио.

Он прво и прво копа и оре земљу, која је била обрасла травом и бусењем. Земља омекша и засеје се усевом, који се после по или после целе године пожање; многе врсте корова и травурине добију овде прилике да се угнезде. Али сухе, голе земље треба много обрађивати, да би се могле употребити; често се пустара запали или се шума обори, па се паљеви спале, а пепелом се уједно земља нађубри. Тако се ради у Литландији, у Норвешкој; тако се ради у већој мери у северној Америци, у Бразилији и на Јави, где се насељеници настањују. У пређашње време радило се тако у Антијама, канаријским острвима, на Мадејири. Слу-

чајем шума изгори много даље него што се мислило. Доцније, кад шумом обрасла земља изгори или када се искрчи, остаје земља, која је влажна и неспособна за обрађивање; тада се баре и мочвари засуше, вода се с мокрих ливада одведе, реке се омеђаше. Ни море се не штеди; обале му се осигурају насипима, заливи се задолме, дно морско се преобрати прво у ливаде а после у њиве.

Ал' немају само домаће биљке повластицу, да површину земље покривају, него се и многе стране биљке доносе из ближих или даљих предела. Наша жита на пример донесена су из Азије, тако исто многа воћа и зеља; кромпир и духан донесен је из Америке; памук је донесен из Инђије у северну Америку и Бразилију, кава из Абисиније и Арапске у Јаву, западну Инђију и Бразилију; велику множину дрва од користи и украса добили смо такођер из северне Америке, Азије и јужне Јевропе. Има примера да су биљке, које су људи донели, без утицаја људског јако се рашириле, шта више првобитне биљке истиснуле; артишока и бресква у Пампас-равницама јужне Америке дају о томе доказа. Међу животињама тај је случај код дивљих коња и волова. На св. Јелени, кажу, да су првобитне биљке донесеним скоро са свим истиснуте.

Што важи о биљкама, важи и о животињама. Наше кућне животиње однесене су у све крајеве Америке, која пре доласка Јевропљана није имала кућних животиња.

Оне су однесене у јужну Африку, Нову Холандију, Тазманију, Нову Селандију и учиниле су велику промену како у природи тако и у животу људском. Културом (образованошћу) многе су животињске врсте истребљене или потиснуте као: лоп, тур, бобар у северној Јевропи, крзнате животиње у северној Америци, водени коњ и крокодил у Мисиру, ова оба и жираве у кап-колонијама, лав у Грчкој, курјак и дивље свинче у Данској и Инглеској.

Али није човек само тиме промене учинио у природи, што је биљке и животиње пренашао; он је произвео или правије рећи натерао је природу, да множину нових створова произведе, којих пређе не беше и којих број сваким даном расте; то су силне врсте, расе животиња и биљака. Силне врсте паса почињући од великог касапског пса па до малог Болоњесца, од лаког, дугоног хрта до кратконог, трунтавог јазавцу сличног псета не би постајале, да човек није спаривао курјака и пакала; тако не би било ни многих коњских врста почињући од лаког, витког, брзоног арапског, па до тешког, слону сличног норманског коња, да није човек утицао на дивље коње; да је природа себи самој остављена, не би имали толике

силне врсте јабука (1400 до 1500), него би имали, саму дивљу јабуку; не би имали многе врсте кеља нити хиљаду врста ружа, или би као пре својих 50 година, имали само просту георгину, место 1500, које сада имамо.

Али као што човек мења биљке и животиње, тако мења и земљу. Обрађивање земље, чишћење од камења, горење пустара и шуме, ђубрење, одвађање и задолмљивање воде, све то мора земљу јако променити.

Али човек не утиче само на биљке, животиње и на земљу, већ он утиче и на само поднебље, на климу (хладноћу и топлину једног места.) Крчење шуме смањује влагу у топлијим пределима; под дрвима се земља и ваздух промени, расхлади, и ова расхлада учини, те се пара у ваздуху згусне и као роса и киша падне, те извори лакше постају. Обарање дрва даје ветровима већег маха; исушивање бара и језера, као и одвађање текућих вода смањује испаравање а тиме и влагу ваздуха. Променом влаге мења се и топлина и ретрови.

Често се рекло, да култура или цивилизација првобитну лепоту природе разорава, да нам она, обзирући се само на материјалну корист, одузима уживање слободе, неизмајсторисане природе. Свуда видиш само њиве храном засађене; место цветних ливада видиш само кромпиром и детелином засађене пољане. Марва се не сме више слободно у поље пустити. Већ је пачињу и лети на јаслама држати, или је везују на пољу једну до друге. Друмови не смеју кривудати и тиме земљи промене давати. По правим, миљу дугим ливајама идемо ми у напред, по друмовима полако а на жељезницама брзо и земља нам ишчежава испред очију, тако да је не можеш прегледати; праве обале, високи зидови деле земљу у четвороугаоне делове и заклањају изглед; дрвима се не допушта, да остану у своме живописном нeredу, него се у одмереној даљини једно од другог саде, а још ређе им се допушта, да достигну своју природну величину и лепоту.

Јелене и срне или са свим истискују или их затварају у животињске баште; песма птичја умукне; дрва се на пољу обарају, јер стоје земљеделцу на путу; бара нестаје а потоцима и текућим водама обележавају се границе и правци, да не би шкодиле пољима, или да би млинове и фабрике терале. Воћке се обрезају, за зидове привезују и губе тиме свој природни облик и т. д. Многе животиње гоје се и постану прави ругабети, да би само човеку дале много меса и масти.

Све ово и још више допуштамо ми, ал' морамо ствар и спротивне стране посмотрити. (Свршиће се.)

О К У П А Њ У.

У времену, када купање које ради опораве здравља, које као расхлада, које пак као пријатна забава све више и више узимље маха, мислимо, да не ће бити с горег, ако изнесемо пред своје читаоце неколико речи о купању и о његову упливу ради убавести и поуке.

Да је купање нешто особито, могао је сваки већ опазити, који само погледа на све оне, што се нађу у једном и истом купатилу Овде видимо често пута трбоњу, који мисли да вода „сиса“ човека, па за то предаје своје сувише гојазно тело валима, да би како год мало омршавио. Поред њега опет видимо сухоњава бледа човека, који завидљиво погледа на свог гојазног комшију, и који се у право за то и купа да се ма и најмање по телу приближи ономе трбоњи. Тамо даље видимо званичника, научника, који по васдан није устајао са своје столице, па и он дође да се купа, да мало освежи своје укочено тело; а поред њега сеида хаљине са себе радник, који је вас дуги летњи дан радио марљиво и у зноју свога лица, а све на ногама, да се и он у води приправи за поткрепљив мир Овде се неко тузи на тромост у удовима, па мисли, да ће се купањем мало оснажити; а тамо даље опет други прича, како кад се не купа, не може по читаву ноћ да сведе ока, те за то је приморан, сваки се дан купати. Некоме није глава на миру, некоме опет ноге, па обоје иду у воду, да се поткрепе и опораве. А међу овима, који све то траже од воде, има их кијамет и тагвих, који су по све здрави, па се само ту трљају и пливају.

Узмемо ли на ум и то, да скоро сви изилазе из купатила с тим осећањем, да им је купање добро чинило, и да то осећање ретко кад вара; да по томе купатило одиста делује, онда морамо признати, да је вода нека општа легарија, која у свима приликама добро чини.

Ми смо до душе овде узели у обзир само хладна речна купатила, што се у лето тако често употребљују, па нисмо се освртали ни на такве болеснике, који су приморани, да траже лекарске помоћи. Узмемо ли пак на ум, да у многим болестима купатила важе као најбољи лекови, да има купатила, у којима се многе немоћи ублаже, а често пута и са свим излече, да и у самом кућевном лечењу хладни облози, поливања и трења хладном и млаком водом веома велику улогу играју да се већ и понашим варошима заведе парна купатила, где тело није изложено толико води, колико топлоти водене паре, и то по највише са добрим успехом, то ће употреба купатила морати све више и више расти, а сваки ће увидети, е пра-

во имадосмо, што о томе поведосмо реч на овоме месту.

Разматрања ова не ће бити никако чисто лекарска него више природњачка. Ми ово не радимо за лекаре, који и по боље од нас знају за научне изворе, из којих ми ово црпемо. А још мање пишемо за болесне и немоћне, јер ти ће боље учинити, да за себе потраже савета у ваљана лекара. Ми ово пишемо за здраве, који хоће да одрже своје здравље; ми ово пишемо за оне, који су ради са природњачког гледишта да испитају утицај купатила и који хоће по ближе да се упознаду са благотворним упливом воде на тело људско.

Да бисмо дошли до тога, не ћемо одмах стрмоглавце појурити у воду, него ћемо најпре да се упознамо са неким важним стварима, које овамо иду.

Ако хоћемо да о разним упливима купатила на чисто будемо са собом, морамо се пре свега обазрети на састав и на природу ваздуха, у коме живимо; на састав и на природу воде, којом који пут у место ваздуха окружимо своје тело; и на покон на састав и на природу наше коже, јер она је у право главна ствар при купању.

У природном стању смо у век опкољени ваздушним слојем који битно утиче на наше тело. Не само да вазда удишемо ваздух у себе, него и кожом својом примамо један саставак ваздухов, који се каже кисик.

Одмах ћемо показати, како је наша кожа веома добро уређена за тај посао; за сада ћемо само навести нешто, из чега ће се моћи видети, да без тога својства наше коже не бисмо могли ни живети. Кад две трећине коже уленимо таквом материјом, која ће стати на пут испаравању и утицању ваздуха, онда ће по кратком времену наступити смрт. Кад човек опали већи део коже, као што то бива у гдекојим приликама, где особе, које су оквасиле своје тело у спиритусу, дођу пламену каквом сувише близу, онда нису опасне толико често пута врло лаке ране, колико то, што је тиме спречено испаравање и утицање ваздуха.

По што смо ми непрестано и са свију страна опкољени ваздухом, то како топлота, тако и хладноћа ваздуха има на нас уплива. Али ваздух има једно својство, што веома смањује тај уплив. Ваздух је рђав, веома рђав топлоноша. То јест топлота врло тешко продире кроз ваздух, и за то не губимо у хладну ваздуху много топлоте из свога тела, а исто тако не примамо ни од топла ваздуха сву његову топлоту Бива, да у зиму уђемо у собу, где је осам до десет степена

хладноће, и сваки је у таквим приликама морао опазити, да веома дуго траје, док се не осети на лицу и на рукама хладноћа. Са свим је пак друкчије, кад туримо руку у воду, која је н. пр. топла за три степена: и ако је вода за тринајест степена топлија, него што је ваздух у оној соби, ипак се рука сила брже расхлади и при томе нам је сила неугодније . . . Исто тако бива, и кад ваздух није хладан, него топал, а о томе се можемо покушајима уверити. Врло често бива, да у лето на оној страни улице, где сија сунце, једва можемо да издржимо врућину, а коракнемо ли само мало у хлад, одмах осетимо пријатну неку расхладу. Кад би топлота могла лако предирати кроз ваздух, онда би у хладу била иста таква врућина као и на сунцу . . . Топал ваздух веома тешко издаје своју топлоту. Домаћице излажу своје руке при огњишту необично голему жару, па опет за то не опеку своје руке. У каквој цеви, где би вода врела, топло је најмање 80 степена, па ипак можемо руку држати у тој цеви, а да се не опечемо. У зажареној пећи топлота је још куд и камо већа, па опет ће домаћица на кратко време без икакве опасности турити руку у нутра. У парним купатилима, где је топло и преко 100 степена, може човек неко време лако да издржи . . . А како ли се човек опече, кад тури прст у кључалу воду, која и није онолико топла.

Из света тога излази, да је ваздух по све друкчији, него што је вода. Хладан ваздух не одузима брзо топлоту нашем телу. У ваздуху дакле, у коме

живимо, може се тело дуго да одржи у својој природној топлоти, која му је преко потребна за опстанак. Можемо хладнији, можемо и топлији ваздух издржати, а да не патимо одмах од туде и да не осетимо особите промене у своме телу.

Наспоменути морамо још једно својство ваздухово. Он је једна од најлакших материја, што се налазе у природи. Вода на против сила је тежа. Ваздух при свем том, што је тако лак, доста јако притискује нам тело са свију страна, јер сав овај ваздух, у коме ми живимо, притискује други ваздух, који се подигао на више миља над нама. А како и сву воду притискује исти тај ваздух, а осим тога је и вода сама тешка материја, то је и притисак воде на наше тело много јачи, него што је притисак ваздухов.

Ми живимо у ваздуху: хоће рећи, непрестано се купамо у ваздуху; али како је вода са свим друкчија, него што је ваздух, то није никакво чудо, што друкчије осећамо, кад се купамо у води.

Вода је у многоте и многоте друкчија, него што је ваздух.

Ваздух је по себи сух; за то узима у себе влагу, то јест, водене се течности испаравају, кад стоје на ваздуху. Ваздух дакле пије воде, и то врло много; вода на против узима у себе само мало ваздуха; али она је у стању, да један део чврстих материја, с којима дође у додир, раствори и да се с њима смеша.

(Наставиће се.)

Л И С Т А К.

ШТА БИВА ПО СВЕТУ.

Наши крајеви.

Нови Сад 24. маја.

(Србија). Када је српски кнез полазио у Цариград, нису могли мађарски и аустријски немачки листови доста да се нахвале мудре политике београдске владе, а особито главе јој, Мариновића. И да ли је било друга разлога, са кога је сваки Србин морао осуђивати таку политику београдске владе, која срамоти понос, врећа дух и убија наду на сретнију будућност поцепаног и потиштеног српског народа, већ само то, што обасуше хвалом и окладише по својим листовима кнежев пут у Цариград од вајкада противници српског народа, довољно је било, да задржи кнежевску владу српску од намереног корака. Но је бадава све: говори ти колико хоћеш, да метанисање, да мољкање, да политика ропска удварања најмање доликује српском духу, да се њоме најмање постизава оно, за чиме тежи, што мора имати српски народ, па да може опстати, да се може развити и у колу осталих јевропских народа приличећу му пошту заузети — српске дипломате у Београду редом ударају вазда путем,

који води баш противном од свега овог. Но не може друкчије ни бити све дотле, докле владе у Београду не терају политику земље и народа, чија им је судба поверена, него политику свога опстанка, политику својих личности. Докле ће пак то дотерати земљу, докле ће одгодити решење опште српске ствари, то би ваљало већ једном да увиди и сам кнез, који ваља да зна, да ће се на послетку тек од-а-њ тражити рачуна.

Ето шта је постигла влада тим, што је опремила кнеза у хаџилук у Цариград! Листови, које горе напоменуемо, ударише сада у таламбасе поругом, погрдом и подмехом на српскога кнеза, на српску владу. Да их не стане већ од силне злорадооти ради тога, што је султан изводео најмилостивије понизном робу изјавити: да не може дати Мала Зворника и да је ваља да доста учинио за Србију, кад јој оно предаде градове, а допусти ономадне сvezу жељезница турско-српских по вољи Србије. — Тако и ваља светли си не месечев! С робом се ропски поступа! Та да је Мали Зворник по сто пута Мали Зворник, рад' њега не сме српски кнез, на кога су толчке сузне очи уперене, пријатељити се с Турци, рад' њега не сме српски кнез, глава српске државе метанисати пред Турчином. А каква ли је тек грдна

срамота, метанисати, па не добити милостиње, понизити се, па се посрамити. Та Србину је замука „дилитнут' се, не погодит' циља“, а да шта тек, кад се цилиташ ропским осмејцима и коленопреклоним улагивањима — па у награду добијеш зврцку по носу!

Тај Мариповић требао би да је још у Цариграду дао оставку кнезу, па и остао тамо у Цариграду, не да још председава влади, управља земљом, коју је тако грдно осрамотио.

(Хрватство.) Загребачке новине па међу њима и некадањи опозициони лист, који је међутим име и правац часком мењао, потеглоше последње време да насрћу на Србе. Место да окрену колџа против оних, који су их преварили, или место да се прикрију гдегод рад рђавих савета, који много допринеше, да је у Хрватској и Славонији данас исто онако стање, какво беше и под бар. Левином Раухом, м да се браћа с Мађари опријатељише и ма да сада седи у Загребу, „паритична“ влада. — диглоше они хајку на Србе, на „Заставу“ допаптавајући мађ. влади, да смо ми Срби зајста бунтовници и т. д.

За сада ово само јављамо; а вратићемо се, ако устреба, по ново на овај дар братинске љубави од стране великих Хрвата. Али додајемо само: да ће лисици бити грозђе кисело, ако је накана Срба хрватити.

(Збор у Вршцу.) Др. Милосављевић сазвао је 20. маја збор, на коме беше до 600 учесника, владика је дао полицијом истерати из порте збор. На збору се већало о избору скупштинара за вршачку црквену скупштину и о избору саборског посланика.

РАЗЛИЧНОСТИ.

(Ф. Каниц), чувени немачки писац, који је до сада већ више пута путовао по Србији и по Бугарској и више књига написао о тима својима путовањима, кренуо се ово дана опет из Беча у Бугарску, да даље истражује старинске споменике и испитује народне обичаје и историју. Неке од његових списа превео је на српски А. Сандић, а један чланак од њега штампан је у преводу у „Младој Србадији.“

(Телеграфи.) Последњих шест година за чудо су се намножили телеграфи, на целој земљи. Да нас има пружених жица не само по свима крајевима од 5 делова света, него и кроз мора. Између Јевропе и Америке има 3 жице, и опет се нове спремају; па свуда се ради тако живо, да једва жице измажу. У Јевропи било је прет прошле године 450,000 миља жице и 13,000 станица; у Америци 180,000 м. ж. и 6,000 ст. у Индији 14,000 м. ж. и 200 ст. у Аустралији 10,000 м. ж. и 170 ст. осим оних преко 40,000 м. морске жице. Преко 20,000 вароши и варошица стоје данас том жицом у свези тако, да се у тилом часку све дознају може, што год се где важнијега догоди, и шта ко жели да отуда дозна.

(Лагум испод мора!) Неки су наумили да ископају лагум испод мора, које лежи међу Енглеском и Француском. Тај би лагум износио до својих 50 километара (7 миља). Од ових би било 30 километара баш под морем. Онда би тим лагумом ишла жељезница. А коштао би тај лагум до 200 милијона франака.

(Стари новци) У Вучетићу (у Вировитици) нађено је на добру кнеза Шаумбург-Липа 165 новаца од бронзе и то римских царева: Галијена, Валеријана I. и II., Филипа и царице Саломе; златан новац цара Галијена; сребрна белен-

зука; златна минђуша са зеленим каменом; сребрни ланац у облику змије. Ово за то јављамо, да би наш свет пажљивим учинили, да кад нађе старих новаца у ствари не носи их Чивутину или ма каквом шпекуланту, те да их будзашто продаје, но да их носи љубитељима тих ствари, који ће увек више за њих дати.

(Русија напредује!) У Русији је изашло наредба: 1) да се од сад у окружним и школским предметима предају и предмети из пољске економије; 2) да се заведу занатлијске школе и по селима; 3) да се заведу школе за учитеље економије; 4) да се умноже особе, којима ће бити задатак подизање и чување шума, башта, ливада; 5) да се подижу земљеделски музеји, изложбе и т. д.

(Претанање крви) Не давно претакао је управитељ женске болнице у Бечу др. Бајн једној својој болесници крв од жива јагњета јер је њена покварена била. Болесници је за сада добро, ал' ће морати још који пут то учинити. Претри године правио је исту ту операцију чувени професор др. Билрот опет на једној жени, али човечјом крвљу. Њега није срећа послужила. Три пута у кратко време морао је претакати и увек се опет кварила од заостале отроване крви. Иза трећа пута умрла је болесница. Први пут је дао рођени брат болесничин своју крв.

КЊИЖЕВНА БЕЛЕШКА.

(Приче о небу и земљи!) У Београду је изашла нова књижица, којој је наслов: приче о небу и земљи. У овој се књижици врло простим и разумљивим начином поучава читалац о небу и земљи. Он се потпуно увери о томе, има ли земља краја или нема; начему стоји земља; он појма има о томе шта је плаво небо; да ли сунце иде или стоји; да ли је месец светао или таман; о томе како месец иде; због чега бива помрчање сунца; о звездама, репатицама и магловитим пегама; о томе како су људи о свему томе дознали. Цена књижици је 20 кр. а. вр.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

МАПА ПАЛЕСТИНЕ

ОД КОЗЕНА.

На платну у тврдим корицама 5 ф. 40 н.

Заузимањем нашим издата је мапа историје свете земље на Српском језику која је тако украшена, да се с њоме слободно сваки Србин подичити може. Она је до сада најлепша српска мапа. — Како је за предавање библичких приповедака у народној школи нужна деци наочигледна настава, то је позив сваке српске црквено-школске општине, да за своју школу набави ову мапу. Од продаје ове мапе зависиће, хоћемо ли моћи успети, да се и друге српске мапе које су за наше школе од преке потребе, као од Аустро-Угарске, издаду.

Ко жели увидети ову мапу, може то учинити у „Матици српској“ у Н. Саду, у Београду у народној библиотеци и у нас у Панчеву.

У Панчеву, 18. маја 1874.

КЊИЖАРА БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА.

ВЛАСНИК „ЗАДРУГА ЗА СРПСКУ НАРОДНУ ШТАМПАРИЈУ“. — УРЕДНИК: Владан Арсенијевић.

срамота, метанисати, па не добити милостиње, понизити се, па се посрамити. Та Србину је замука „џилитнут' се, не погодит' циља“, а да шта тек, кад се џилиташ ропским о-смејцима и коленопреклоним улагивањима — па у награду добијеш зврцку по носу!

Тај Мариновић требао би да је још у Цариграду дао оставку кнезу, па и остао тамо у Цариграду, не да још председава влади, управља земљом, коју је тако грдно осрамотио.

(Хрватство.) Загребачке новине па међу њима и некадањи опозициони лист, који је међутим име и правац часком мењао, потеглоше последње време да насрћу на Србе. Место да окрену копља против оних, који су их преварили, или место да се прикрију гдегод рад рђавих савета, који много допринеше, да је у Хрватској и Славонији данас исто онако стање, какво беше и под бар. Левином Раухом, м да се браћа с Мађари опријатељише и ма да сада седи у Загребу, „паритична“ влада. — диглоше они хајку на Србе, на „Заставу“ допаптавајући мађ. влади, да смо ми Срби заиста бунтовници и т. д.

За сада ово само јављамо; а вратићемо се, ако устреба, по ново на овај дар братинске љубави од стране великих Хрвата. Али додајемо само: да ће лисици бити грозђе кисело, ако је накана Срба хрватити.

(Збор у Вршцу.) Др. Милосављевић сазвао је 20. маја збор, па коме беше до 600 учесника, владика је дао полицијом истерати из порте збор. На збору се већало о избору скупштинара за вршачку црквену скупштину и о избору саборског посланика.

РАЗЛИЧНОСТИ.

(Ф. Каниц), чувени немачки писац, који је до сада већ више пута путовао по Србији и по Бугарској и више књига написао о тима својима путовањима, кренуо се ово дана опет из Беча у Бугарску, да даље истражује старинске споменике и испитује народне обичаје и историју. Неке од његових списа превео је на српски А. Сандић, а један чланак од њега штампан је у преводу у „Младој Србадији.“

(Телеграфи.) Последњих шест година за чудо су се намножили телеграфи, па целој земљи. Да нас има пружених жица не само по свима крајевима од 5 делова света, него и кроз мора. Између Јевропе и Америке има 3 жице, и опет се нове спремају; па свуда се ради тако живо, да једва жице измажу. У Јевропи било је прет прошле године 450,000 миља жице и 13,000 станица; у Америци 180,000 м. ж. и 6,000 ст. у Индији 14,000 м. ж. и 200 ст. у Аустралији 10,000 м. ж. и 170 ст. осим оних преко 40,000 м. морске жице. Преко 20,000 вароши и варошица стоје данас том жицом у свеви тако, да се у тилом часку сведознати може, што год се где важнијега догоди, и шта ко жели да отуда дозна.

(Лагум испод мора!) Неки су наумили да ископају лагум испод мора, које лежи међу Енглеском и Француском. Тај би лагум износио до својих 50 километара (7 миља). Од ових би било 30 километара баш под морем. Онда би тим лагумом ишла жељезница. А коштао би тај лагум до 200 милијона франака.

(Стари новци) У Вучетићу (у Вировитици) нађено је на добру кнеза Шаумбург-Липа 165 новаца од бронзе и то римских царева: Галијена, Валеријана I. и II., Филипа и царице Саломе; златан новац цара Галијена; сребрна белен-

зука; златна минђуша са зеленим каменом; сребри ланац у облику змије. Ово за то јављамо, да би наш свет пажљивим учинили, да кад нађе старих новаца у ствари не носи их Чивутину или ма каквом шпекуланту, те да их будзашто продаје, но да их носи љубитељима тих ствари, који ће увек више за њих дати.

(Русија напредује!) У Русији је изашло наредба: 1) да се од сад у окружним и школским предметима предају и предмети из пољске економије; 2) да се заведу занатлијске школе и по селима; 3) да се заведу школе за учитеље економије; 4) да се умноже особе, којима ће бити задатак подизање и чување шума, башта, ливада; 5) да се подижу земљоделски музеји, изложбе и т. д.

(Претакане крви) Не давно претакане је управитељ женске болнице у Бечу др. Бајн једној својој болесници крв од жива јагњета јер је њена покварена била. Болесници је за сада добро, ал' ће морати још који пут то учинити. Претри године правио је исту ту операцију чувени професор др. Вилрот опет на једној жени, али човечјом крвљу. Њега није срећа послужила. Три пута у кратко време морао је претакати и увек се опет кварила од заостале отроване крви. Иза трећа пута умрла је болесница. Први пут је дао рођени брат болесничин своју крв.

КЊИЖЕВНА БЕЛЕШКА.

(Приче о небу и земљи!) У Београду је изашла нова књижица, којој је наслов: приче о небу и земљи. У овој се књижици врло простим и разумљивим начином поучава читалац о небу и земљи. Он се потпуно увери о томе, има ли земља краја или нема; начему стоји земља; он појма има о томе шта је плаво небо; да ли сунце иде или стоји; да ли је месец светао или таман; о томе како месец иде; због чега бива помрчање сунца; о звездама, репатицама и магловитим пегама; о томе како су људи о свему томе дознали. Цена књижици је 20 кр. а. вр.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

МАПА ПАЛЕСТИНЕ

ОД КОЗЕНА.

На платну у тврдим корицама 5 ф. 40 н.

Заузимањем нашим издата је мапа историје свете земље на Српском језику која је тако украшена, да се с њоме слободно сваки Србин подичити може. Она је до сада најлепша српска мапа. — Како је за предавање библичких приповедака у народној школи нужна деци наочигледна настава, то је позив сваке српске црквено-школске општине, да за своју школу набави ову мапу. Од продаје ове мапе зависиће, хоћемо ли моћи успети, да се и друге српске мапе које су за наше школе од преке потребе, као од Аустро-Угарске, издаду.

Ко жели увидети ову мапу, може то учинити у „Матици српској“ у Н. Саду, у Београду у народној библиотеци и у нас у Панчеву.

У Панчеву, 18. маја 1874.

КЊИЖАРА БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА.

ВЛАСНИК „ЗАДРУГА ЗА ОРПЕКУ НАРОДНУ ШТАМПАРИЈУ“. — УРЕДНИК: Владан Арсенијевић.